

**ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ**

На правах рукопису

ДМЕТЕРКО Наталія Володимирівна

**ФОРМУВАННЯ ПРИЙОМІВ
РОЗВ'ЯЗАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ
ЗАДАЧ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ**

Спеціальність 19.00.07 — педагогічна і вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук**

Харків — 1996

59.922.6/7
7.015.3

АВ.36.182

Дисертацією є рукопис.

ЛНБ України ім.В.Стефаника

Робота виконана у Харківському
університеті ім. Г. С. Сковороди.

Науковий керівник — кандидат психологічних наук,
професор
ПЕТРЕНКО Галина Георгіївна.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук,
професор
**ДУСАВИЦЬКИЙ Олександр
Костянтинович,**

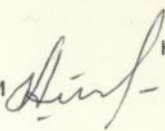
кандидат психологічних наук,
доцент
ПОБІРЧЕНКО Неля Антонівна

Провідна установа — Луганський державний педагогічний
інститут ім. Т. Г. Шевченка Східноукраїнського університету.

Захист відбудеться 12 грудня 1996 р. о 13 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради К.02.26.02 у Харківському
державному педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди за ад-
ресом: 310168, м. Харків, вул. Блюхера, 2.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківсь-
кого державного університету ім. Г. С. Сковороди.

Автореферат розісланий «9» листопада 1996 року.

Вчений секретар кандидат педагогічних наук,
спеціалізованої вченої ради доцент **Л. А. ШТЕФАН**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність. Соціально-економічні перетворення в Україні неможливі без створення умов, які сприяють становленню творчої активності особистості. Для успішного розв'язання цих завдань необхідні пошуки ефективних шляхів управління процесом розв'язання пізнавальних задач старшими дошкільниками, що значно впливає на розширення можливостей подальшого навчання в школі.

Зміни в народній освіті значною мірою залежать від розуміння психолого-педагогічної теорії, що з'єднує психічний розвиток з навчанням і вихованням /Л.С.Виготський, О.К.Дусавицький, В.В.Давидов, О.В.Запорожець, Г.С.Костюк, О.М.Леонтьєв, Н.О.Менчинська, С.Л.Рубінштейн, О.В.Скрипченко та ін./ Саме тому при організації процесу навчання необхідний пошук тих психолого-педагогічних засобів, за допомогою яких можна суттєво впливати на загальний інтелектуальний розвиток дітей. Відомо, що під час розв'язання задачі дошкільник учиться сприймати предмети та явища з різних боків, виділяти головне, суттєве, знаходити в предметах і явищах оточуючої дійсності спільні ознаки й відмінності. Проте, дуже часто в практиці дитячих садків доводиться спостерігати вияв скутості дитячого мислення на різних заняттях, прагнення розв'язування задачі за готовим зразком, отримувати ці зразки від дорослих. Це, звичайно, результат певного навчання як у сім'ї, так і в дошкільних закладах. Необхідно

Література "Створення
АН України

задачі, звільнити дітей від готових зразків і зробити його гнучким і рухливим.

Активна розробка багатьох суттєвих сторін проблеми психології задач знайшла відображення в працях таких психологів, як: Г.А.Балл, К.Дункер, Г.С.Костюк, Л.М.Фрідман та ін. С.Л.Рубінштейн, О.В.Брушлинський, Я.О.Пономарьов та ін. вивчали перетворення задач. В.В.Давидов, Л.М.Фрідман вважають, що зміна задачі відбувається набагато краще, якщо учні володіють діями моделювання. Але Л.Л.Гурова, В.М.Пушкін, О.К.Тихомиров підкреслюють, що однією з умов розв'язання задачі є наявність у школярів певних знань про її структуру.

Для нас надзвичайно цікавими виявилися роботи, присвячені проблемі формування прийомів ефективного розв'язання різних задач /Ю.М.Кулюткін, О.М.Матюшкін, Н.О.Менчинська, Д.Пойя, Я.О.Пономарьов, С.Л.Рубінштейн та ін./ У численних фундаментальних дослідженнях з питань процесу розв'язання задач /Г.А.Балл, Л.Л.Гурова, О.М.Матюшкін, В.О.Моляко, С.Л.Рубінштейн та ін./, а також процесу творення мети /О.М.Леонтьєв, О.К.Тихомиров та ін./ розглянуто загальні закономірності процесу розв'язання задачі та дії моделювання і його роль у розв'язанні.

Вивчення системи прийомів задачі як умови її розв'язання - це важлива проблема загальної, педагогічної і вікової психології.

Реалізація ідей концепції дошкільного виховання висуває проблеми оптимізації пізнавальної діяльності дітей як одного з головних засобів їх розумового розвитку. У

зв'язку з цим особливої значущості набуває розробка прийомів розв'язання пізнавальних задач старшими дошкільниками.

Але питання, пов'язанні з вивченням різноманітних прийомів рішення та їх використання під час розв'язання задач старшими дошкільниками, не були об'єктом спеціального дослідження, що й зумовило вибір нашої теми. На нашу думку, ці питання актуальні не тільки з точки зору розширення загальнопсихологічних уявлень проблеми задачі, а й розкривають можливості впровадження наукових результатів у масову педагогічну практику, оскільки ефективність виховних впливів перебуває у безпосередній залежності від уміння вихователя формувати у дітей здатність самостійно розв'язувати різноманітні пізнавальні задачі, що, в результаті, й сприяє розвитку їх пізнавальної активності.

Об'єкт дослідження - процес розв'язання пізнавальної задачі старшими дошкільниками.

Предмет дослідження - формування прийомів ефективного розв'язання пізнавальних задач шестилітками.

Мета дослідження - визначити вплив різних прийомів рішення на процес розв'язання пізнавальних задач старшими дошкільниками.

Гіпотезою дослідження було припущення про те, що формування у дітей старшого дошкільного віку прийомів розв'язання пізнавальних задач сприяє підвищенню ефективності рішення, а також позитивно впливає на розвиток мислительних процесів, які є основою засвоєння математичних уявлень, і на підготовку дитини до

сприйняття навчальної задачі в школі. Старший дошкільний вік - це сензитивний вік для розвитку прийомів розв'язання пізнавальних задач.

Виходячи з визначених таким чином мети і гіпотези в дослідженні були поставлені такі завдання:

1. Діагностувати прийоми розв'язання пізнавальних задач, які використовують діти підготовчих груп в умовах традиційного навчання.
2. Сформувати прийоми, які забезпечуватимуть успішність розв'язання дітьми пізнавальних задач.
3. Дослідити продуктивність мислительних процесів старших дошкільників під час розв'язання пізнавальних задач із застосуванням різних прийомів.
4. Розробити психолого-педагогічні рекомендації для вихователів дошкільних закладів з питань управління процесом розв'язання пізнавальних задач старшими дошкільниками з метою активізації їх пізнавальної діяльності.

Методологічною і теоретичною основою дослідження стали:

- ⇒ теоретичні положення психологічної науки про єдність свідомості та діяльності /О.М.Леонт'єв, С.Л.Рубінштейн та ін./;
- ⇒ принципи задачного підходу у психології /Г.А.Балл, Г.С.Костюк, В.О.Моляко, К.А.Славська та ін./;
- ⇒ закономірності психічного розвитку дитини /О.В.Запорожець, В.В.Давидов, М.М.Подьяков та ін./;

- ⇒ положення про взаємозв'язок навчання і розвитку /Л.С.Виготський, В.В.Давидов, О.К.Дусавицький, Г.С.Костюк та ін./.

Наукова новизна роботи в тому, що:

- ⇒ зроблено експериментальну спробу виявити прийоми, які сприяють ефективному розв'язанню пізнавальних задач старшими дошкільниками, і ця спроба вперше виступає спеціальним дослідженням;
- ⇒ виявлено якісні і кількісні характеристики рівня сформованості розв'язування задач дітьми 7-го року протягом навчання за звичайною та експериментальною програмами;
- ⇒ визначено особливості психологічного впливу щодо подолання труднощів, які виникають у дитини при розв'язанні пізнавальних задач;
- ⇒ встановлено, що сформовані прийоми розв'язання пізнавальних задач сприяють підвищенню ефективності рішення у різних категорій старших дошкільників, особливо тих, які характеризуються елементарним і низьким рівнями сформованості процесу розв'язання пізнавальних задач.

Теоретичне значення роботи полягає у встановленні деяких додаткових психологічних знань про задачний підхід, що в свою чергу, розширює уявлення про психологічні особливості розумової діяльності старших дошкільників у процесі розв'язання пізнавальних задач. Отримані результати дозволили виявити можливості дітей в оволодінні системою прийомів розв'язання задач в умовах експериментального навчання.

Практична значимість дослідження полягає в удосконаленні психолого-дидактичних прийомів, які забезпечують ефективне формування розв'язання пізнавальних задач у дітей сьомого року на заняттях з формування початкових математичних уявлень. Дані цього дослідження покладено в основу методичних рекомендацій “Цікава лічба” для вихователів дошкільних закладів і студентів педагогічних факультетів.

Відповідно до мети і завдань дослідження ми використовували такі **методи**:

- теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури;
- психолого-педагогічний експеримент, який включає констатуючий, формуючий і контрольний; бесіди з вихователями; спостереження за дітьми при виконанні експериментальних завдань; аналіз продуктів діяльності; метод математичної обробки отриманих даних.

Організація і база дослідження. Експериментальне дослідження проводилось у дитячих садках №20 і №26 міста Слов'янська Донецької області. Дослідження яке проводилося у період з 1993р. до 1996р., охопило 206 дітей підготовчих груп. У констатуючому експерименті взяли участь 102 дитини, у формуючому і контрольному експериментах - 104 дитини.

Достовірність і надійність дослідження забезпечувалась використанням комплексу методів дослідження, адекватних його меті й завданням, кількісним і якісним аналізом експериментальних даних.

Положення винесені на захист:

1. Продуктивність розв'язання пізнавальних задач обумовлена здатністю старшого дошкільника аналізувати умови, зіставити відоме з тим, що треба знайти, й випереджати хід рішення в словесній формі, при цьому доволіно виконувати завдання. Успішність розв'язання задачі залежить не тільки від інтелектуальних особливостей, а й від емоційного ставлення дитини до задачі.
2. Шестерічний вік найбільш сензитивний для формування прийомів розв'язання пізнавальних задач. Система прийомів:
 - прибудовування,
 - аналіз умови,
 - пошук рішення,
 - дидактичні казки,
 - художнє слово (загадки, вірші),
 - запис рішення.

Певні зміни підвищують не тільки ефективність рішення пізнавальних задач, а й сприяють розвиткові мислительних процесів дитини.

3. Використані нами експериментальні завдання досить інформативні при організації навчання та індивідуальній допомозі дітям, що й дозволяє рекомендувати вихователям дошкільних закладів упроваджувати їх у навчання.
4. Рівень сформованості прийомів розв'язання пізнавальних задач значною мірою визначає успішність підготовки дитини-дошкільника до сприйняття учбової задачі в школі.

Апробація і впровадження результатів дослідження в практику. Дані, отримані під час дисертаційного дослідження, впроваджено в практику в ряді дошкільних закладів м.Слов'янська й м.Краматорська Донецької області.

Матеріали роботи обговорювались на засіданні сектора психології Харківського державного педагогічного університету ім.Г.С.Сковороди /1994, 1995, 1996 р.р./, доповідались на республіканських науково-практичних конференціях /“Актуальні проблеми сучасної науки” (м.Слов'янськ, 1993р.), “Регіональна науково-практична конференція” (м.Донецьк, 1995р.), “Актуальні проблеми економіко-екологічного і соціально-культурного розвитку суспільства” (м.Краматорськ, 1995р.), на науково-практичних конференціях (м.Харків, 1995; 1996 р.р.)/.

Результати дослідження відображено в методичних рекомендаціях для вихователів дошкільних закладів.

Публікації. Зміст дисертаційного дослідження відображений у 9 публікаціях.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація обсягом 207 сторінок машинописного тексту, складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (найменування, в тому числі 4 іноземною мовою) і додатків.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обумовлена актуальність проблеми, сформульована мета, визначені об'єкт, предмет, гіпотеза і завдання дослідження; розкрита методологічна і

теоретична основа роботи; зазначені використані методи дослідження; розкрита наукова новизна, теоретична і практична значимість дослідження; сформульовані вихідні положення, які виносяться на захист, і зазначається сфера апробації результатів дослідження.

У першому розділі “Теоретичні умови ефективного розв’язання задач” представлений аналіз психолого-педагогічних досліджень, безпосередньо пов’язаних з проблемою розв’язання задачі, розглядається процес формування прийомів рішення задачі. Викладені теоретичні передумови та вихідні положення роботи, конкретизовані її завдання. У зв’язку з цим аналізуємо питання, пов’язані з вивченням проблеми задачі в психолого-педагогічній літературі, розвиток мислення у дітей у процесі навчання; розглядаємо питання про систему формування прийомів розв’язання пізнавальних задач.

Багатьма психологами і педагогами досліджувалась проблема задачі у дітей /Г.А.Балл, Л.Л.Гурова, О.Кульпе, Г.С.Костюк, О.М.Леонтьєв, Н.О.Менчинська, Д.Поя, С.Л.Рубінштейн, Л.М.Фрідман та ін./ Установлено, що існують різні підходи, трактовки поняття задачі й процесу її розв’язання. Так, С.Л.Рубінштейн вважає, що мислительний процес за своєю внутрішньою будовою є актом діяльності, направленим на розв’язання певної задачі. О.М.Леонтьєв розглядає задачу як мету діяльності. У ряді досліджень /Д.М.Богоявленський, В.В.Давидов, В.І.Зикова, Н.О.Менчинська та ін./ розв’язання задачі пов’язують з розумовим розвитком учня.

Особливу увагу приділяють пізнавальній задачі, її розв'язання пов'язують з отриманням нових знань за допомогою нових способів рішення /Г.А.Балл/.

Для дослідження проблеми формування прийомів розв'язання пізнавальних задач суттєву роль відіграє сформульоване С.Л.Рубінштейном положення про те, що будь-яке психічне явище обумовлене зовнішніми причинами, діючими через внутрішні умови /Г.С.Костюк, Т.В.Косма, Г.О.Люблінська, О.В.Скрипченко та ін./.

Значна кількість робіт присвячена проблемі взаємозв'язку навчання й розвитку психіки дитини, а саме розвитку мислительних задач /Л.С.Виготський, О.К.Дусавицький, О.В.Запорожець, Г.С.Костюк, О.М.Леонтьєв, О.В.Скрипченко та ін./.

Навчання завжди слід орієнтувати на ті нові структури, які виникають у його процесі. У багатьох дослідженнях /С.П.Бочарова, Л.А.Венгер, П.Я.Гальперін, В.В.Давидов, О.К.Дусавицький, Г.С.Костюк, Г.О.Люблінська, О.В.Проскура, Г.Г.Петренко, О.В.Скрипченко, Д.Б.Ельконін та ін./ наголошується на тому, що найбільш помітні зрушення в інтелектуальному розвитку дітей відбуваються в процесі навчання. В.В.Давидов підкреслює, що головна мета розумового розвитку в дитячих садках - вчасно сформувати у дошкільника засоби мислительного аналізу оточуючої дійсності. Розглядаючи готовність дошкільника до навчання в школі, необхідно створювати певні умови, які сприятимуть формуванню у дітей узагальнених механізмів знань. На нашу думку, однією з таких умов є розв'язання різноманітних пізнавальних задач, які вимагають від дітей уміння співвідносити відомі способи з новими умовами.

Навчання обумовлене багатьма чинниками: знаннями, уміннями дитини, прийомами розумової діяльності, її увагою і т.ін. З нашої точки зору найбільш цікавим і суттєвим є навчання, пов'язане з використанням різних прийомів розв'язання пізнавальних задач. Ми вважаємо, що старші дошкільники повинні володіти системою прийомів розв'язання задачі, яка є однією з важливих умов підготовки дитини до школи.

Короткий огляд у дисертації психологічних, присвячених проблемі формування, прийомів розв'язання пізнавальних задач у старших дошкільників дозволив констатувати той факт, що зазначені питання ще недостатньо висвітлені в літературі. Особливо це стосується розгляденого в дисертації контингенту - старших дошкільників. Психологічно змістовні роботи в цьому плані розглядають виключно питання, пов'язані з процесом розв'язання задач школярами. В той же час практично відсутні роботи, присвячені дослідженню специфіки прийомів розв'язання пізнавальних задач дітьми підготовчих груп.

У другому розділі "Дослідження прийомів розв'язання пізнавальних задач у старших дошкільників" відображені завдання, методика констатуючого експерименту, обговорюються експериментальні дані про результати прийомів розв'язання пізнавальних задач дітьми сьомого року за умов виконання різних діагностичних завдань.

За мету констатуючого експерименту мали виявлення прийомів самостійного розв'язання пізнавальних задач, які використовують діти підготовчих груп у дитячих садках.

Під прийомом ми розуміємо спосіб, за допомогою якого здійснюється процес розв'язання.

Діагностуючі завдання відповідали досвіду дитини. Обстежено 102 дитини двох підготовчих груп двох дитячих садків. Дітям було запропоновано експериментальне завдання - три пізнавальні задачі різної складності. Завдання направлені на виявлення у старших дошкільників функціонування прийомів самостійного пошуку рішення, аналізу умови задачі, вміння співвідносити різні ознаки предметів з їх кількістю, тобто співвідношення відомих даних з тими, які треба знайти.

Перше завдання виконували колективно, друге - індивідуально, третє - невеликими групами /2-3 чол./.

Для оцінювання діяльності дітей була розроблена система якісних критеріїв:

- здатність дитини до самостійного аналізу умови задачі, вміння випереджати прийом рішення в словесній формі;
- самостійність виконання завдання і з'ясування міри допомоги;
- вияв саморегуляції при рішенні.

Ми розуміли, що запропоновані критерії далеко не повною мірою характеризують процес розв'язання задачі випробуваними, але в той же час вони дозволили одержати досить чітку первинну характеристику прийомів розв'язання задач за традиційного навчання в дитячих садках.

На основі отриманих результатів розв'язання задач констатуючого циклу експериментів виділено 4 рівня:

- елементарний /розв'язання виконувалося шляхом перебирання елементів, допомога не приймалася, під час розв'язування простежувались імпульсивні дії/;

- низький - /задача прийнята зовнішньо, умова не аналізувалась, хід розв'язання не був випереджений в усній формі/;
- середній /простежувалась тенденція до прийому маніпулювання та аналізу задачі, була наявна деяка самостійність у виконанні завдання й орієнтація на інструкції/;
- високий /самостійність при використанні відомого прийому рішення; використання варіантів побудовування, які супроводжувались зоровим контролем і саморегуляцією дій під час виконання завдань/.

Аналіз отриманих фактичних даних дозволив виявити деякі особливості рішення на кожному рівні.

Результати, віднесені до першого /елементарного/ рівня, свідчать про те, що близько 30% дітей завдання не виконали. У них не було інтересу до завдання, індеферентно ставилися до допомоги, значна частина дошкільників не могла повторити у чому сутність завдання.

Другий /низький/ рівень /40%/ показав, що розв'язання задач відбувалося на основі зразка, спостерігалась певна зацікавленість завданням.

Характерною особливістю дітей при розв'язанні задач третього рівня /середнього/ була потреба у допомозі дорослого /до 25%/, після якої виявилася тенденція для самостійного розв'язання шляхом маніпулювання, іноді дехто з дітей користувалися прийомом добудовування фігур.

Дітей, які продемонстрували четвертий /високий/ рівень, відрізняла певна самостійність під час розв'язування, використання прийомів прибудовування і контролювання своїх дій /5%/.

Дані констатуючого експерименту свідчать, що протягом навчання в дитячих садках у всіх дітей підготовчих груп за звичайних умов його організації виявлена одна й та ж схема розв'язання пізнавальних задач.

Установлено, що значна частина дітей виявила інтерес до завдання, але розв'язати задачу вони не змогли. Діти не розуміють, що таке задача, а тим більше, що будь-яка задача передбачає реалізацію мети. Жодна дитина не в змозі була проаналізувати умови задачі й пояснити хід її розв'язання. Переважно виконували завдання за стандартним зразком, а тому перенесення дій було дуже обмеженим. Виявлено тільки два прийоми рішення - маніпулювання предметами і часткове прибудовування. Це, очевидно, можна пояснити тим, що за умов звичайного навчання діти не оволоділи ніякими прийомами розв'язання і не можуть використовувати раніше набуті знання при розв'язанні аналогічних задач.

У третьому розділі "Формування прийомів розв'язання пізнавальних задач у дітей підготовчої групи" викладено результати експериментального дослідження, завданням якого було сформувати систему прийомів, які забезпечуватимуть успішність розв'язання пізнавальних задач дітьми.

Під час організації навчання ми виходили з того, що розв'язання будь-якої задачі, в тому числі і пізнавальної, передбачає спеціальну організацію діяльності дитини,

направлену не тільки на процес розв'язання задачі, а й на психічний розвиток в цілому /Л.С.Виготський, О.В.Запорожець, О.К.Дусавицький, Г.С.Костюк, О.В.Скрипченко та ін./.

Експеримент проводився на тому ж контингенті дітей, що й попередній. Було виділено дві експериментальні /53 чоловіки/ та дві контрольні /51 чоловік/ групи.

У зв'язку з тим, що результати констатуючого експерименту свідчать про те, що діти підготовчих груп дитячих садочків володіють тільки прийомом маніпулювання /перебирання експериментального матеріалу/ і частково прибудовування геометричних фігур або інших предметів під час розв'язання задачі, тому експериментальне навчання складалося з послідовного формування різноманітних прийомів розв'язання пізнавальних задач: самостійне прибудовування частин, елементів предметів; пошук рішення з актуалізацією раніше набутих знань; самостійний пошук рішення; аналіз умови з наступним з'ясуванням питання задачі, перетворення однієї задачі на іншу.

У циклі цілеспрямованого навчання дітям пропонувалося виконати п'ять завдань, які склалися з декількох задач. Набор задач являв собою модифікацію задач, використаних у методиці формування початкових математичних уявлень і розроблених нами 15 розповідей - задач з математичними величинами. Перші чотири завдання виконувались в індивідуальній формі. П'яте - в колективній. Організоване систематичне експериментальне

навчання проводилось протягом навчального року два-три рази на тиждень.

Важливого значення в організації експериментального навчання надавали використанню різних видів допомоги:

- демонстрації незавершеного зразка розв'язання задачі, стимуляції пошуку рішення;
- стимуляції виявлення структурних компонентів задачі /співвідношення відомого і того, що треба знайти;
- виділення питання задачі/, орієнтація на ровесника в процесі розв'язання.

Отримані результати свідчать про те, що сформовані прийоми розв'язання пізнавальних задач змінили у дітей підготовчих груп рівень виконання експериментальних завдань на краще. В результаті навчання в експериментальних групах зникли найнижчі рівні розв'язання пізнавальних задач /елементарний і низький/. Установлено, що ефективність розв'язання пізнавальних задач безпосередньо залежить від уміння дитини володіти тим чи іншим прийомом. Застосування таких видів допомоги, як демонстрація початку зразка рішення, стимуляція пошуку рішення й орієнтація на ровесника супроводжувались самостійним пошуком рішення як питання, так і задачі в цілому. Управління процесом розв'язання пізнавальних задач дозволяє розвивати не тільки прийоми рішення, що, у свою чергу, позитивно впливає на результативність процесу рішення, а й сприяє розвитку мислительних процесів у дитини.

Формуючий експеримент продемонстрував різні можливості досліджуваних у плані формування прийомів розв'язання пізнавальних задач.

Результати розподілу досліджуваних за рівнями сформованості прийомів розв'язання пізнавальних задач за результатами різних завдань представлені в таблиці.

Таблиця 1

Розподіл досліджуваних за рівнями відповідно до успішності виконання контрольних завдань

Завдання	Прийоми рішення	Досліджувані	Кількість дітей	Рівні			
				1	2	3	4
				елем.	низік.	серед.	висок.
Задача на складання геометричних фігур	ЕГ	53	6	17	18	12	
Добудовування	КГ	51	17	20	9	5	
Задача-пошук відсутніх предметів	ЕГ	53	2	16	18	17	
Пошук рішення з актуалізацією раніше набутих знань	КГ	51	18	20	8	5	
Задача-вірш	ЕГ	53	-	9	23	21	
Самостійний пошук рішення	КГ	51	16	20	8	7	
Задача з орієнтацією на декілька ознак водночас	ЕГ	53	-	6	19	28	
Аналіз умови	КГ	51	11	21	10	9	
Задача-розповідь	ЕГ	53	-	4	23	26	
Перетворення	КГ	51	16	23	8	4	

Примітка: ЕГ - експериментальні групи
КГ - контрольні групи

Результати контрольного формуючого експерименту показали, що діти підготовчих груп оволоділи більш досконалими прийомами розв'язання пізнавальних задач, ніж це відбувається за умов звичайного навчання в дошкільних закладах. Більшість дітей контрольних груп опинились на елементарному й низькому рівнях виконання

контрольних завдань. Про цих дітей можна сказати, що вони були безпорадними при розв'язанні задач. Особливо це спостерігалось тоді, коли їм не пропонували зразок самого рішення або конкретні вказівки з боку дорослого щодо послідовності виконання дій під час розв'язання задачі. Значно менше дітей опинились на середньому рівні. Це, очевидно, пояснюється тим, що старші дошкільники рідко за умов традиційного навчання самостійно розв'язують нові задачі. Вони, як правило, розв'язують відомі й безпосередньо під контролем педагогів. І тільки рішення декількох дітей віднесено до високого рівня, але вони досить часто користувалися допомогою дорослого, особливо таким видом допомоги, як демонстрація початку зразка рішення.

Таким чином аналіз отриманих результатів дозволив сформулювати практичні рекомендації, представлені в таких тезах:

⇒ У процесі навчання необхідно відпрацювати з дітьми поняття “задача”, звертаючи увагу на те, що вони можуть бути різноманітними.

⇒ Вихователі дошкільних закладів повинні систематично і цілеспрямовано, починаючи з підготовчої групи, формувати прийоми добудовування предметів, самостійного пошуку, аналізу умови й змінювання рішення задачі. На заняттях слід використовувати різноманітні пізнавальні задачі як з предметним, так і словесним змістом.

⇒ При формуванні прийому пошуку рішення задачі необхідно вчити дітей виділяти питання під час аналізу умови задачі. З цією метою в процесі навчання

систематично пропонувати старшим дошкільникам варіювати питання в різних формах /відкритій і закритій/.

⇒ Під час навчання широко використовувати різноманітні види стимулюючої допомоги.

⇒ Доцільно на заняттях включати різні види задач, особливо задачі - вірші /зміст представлений у віршованій формі/, які направлені на формування аналізу змісту задачі. Дитина вчиться аналізувати один і той же предмет з різних боків /форма, величина, напрямок, математичні відношення і т.п./.

Керівництво з боку педагога у формуванні прийомів розв'язання пізнавальних задач у старших дошкільників полягає в тому, що необхідно стимулювати інтерес дітей до розв'язання задач, а також заохочувати самостійні й відмінні пошуки рішення.

Інтелектуальна діяльність дітей підготовчих груп, яка базується на самостійному пошуку способів дій і на активному мисленні, повинна стати звичною на заняттях у дитячих садках.

У **висновках** подаються підсумки проведеного дослідження, узагальнюються думки про особливості розв'язання старшими дошкільниками пізнавальних задач залежно від сформованих прийомів рішення, пропонуються шляхи практичного використання отриманих результатів у практичній діяльності робітників дошкільних закладів.

Результати дослідження підтвердили гіпотезу, положення, винесені на захист, а також дозволили сформулювати такі висновки:

1. Навчання, направлене на формування прийомів рішення, сприяє ефективному розв'язанню пізнавальних задач дітьми підготовчих груп.
2. Управління процесом формування прийомів розв'язання задач можливе за умов організованого навчання, що й сприяє ефективному розв'язанню, ніж за умов звичайної програми дошкільних закладів.
3. Отримані дані дозволили виділити певні сформованості прийомів розв'язання пізнавальних задач у дітей шестирічного віку /високий, середній, низький, елементарний/. Установлено, що спроможність дітей розв'язувати різноманітні задачі прямо залежить від уміння використовувати ті чи інші прийоми рішення. В процесі навчання у дітей підготовчих груп зникає елементарний рівень рішення й незначна частина залишається на низькому рівні.
4. Установлено, що найбільш ефективними прийомами розв'язування пізнавальних задач для шестиліток є такі:
 - ⇒ добудовування;
 - ⇒ аналіз умови;
 - ⇒ пошук рішення;
 - ⇒ дидактичні казки з математичними величинами;
 - ⇒ прийом перетворення.
5. Виявлено, що сформульована система прийомів - це найважливіший механізм розв'язання пізнавальних задач. Вона також виконує продуктивні функції в організації та регуляції інтелектуальної діяльності дітей.
6. Установлено залежність між успішністю розв'язання задач і рівнем сформованості мислительних операцій.

7. Виявлено, що сформовані прийоми розв'язання задач позитивно впливають як на добре підготованих дітей, так і не зовсім.
8. На формування прийомів розв'язання задач суттєво впливають різноманітні види допомоги, серед яких особливо виділяють:
 - ⇒ незавершений зразок рішення,
 - ⇒ стимуляція рішення,
 - ⇒ допомога - загадка /підказка пропонується в непрямій формі/,
 - ⇒ орієнтація на ровесника.
9. Під час організації навчання розв'язанню задач старших дошкільників бажано на заняттях з дітьми використовувати такі задачі, результативність яких безпосередньо залежала б від уміння дитини самостійно здійснювати процес розв'язування з використанням якогось прийому.
10. Виконана робота не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальше її вивчення буде спрямоване на пошук нових прийомів при рішенні інших типів задач як у старших дошкільників, так і у молодших школярів.

Основний зміст роботи викладений у таких публікаціях:

1. До питання про формування операції порівняння. Научно-практическая конференция преподавателей и студентов. Методические рекомендации. Актуальные проблемы экономико-экологического и социально-

- культурного розвитку общества.- Краматорск, 1995.- с.13-16.
2. Про деякі питання формування мислительних дій у старших дошкільників. Актуальні проблеми психології навчання. Збірник наукових праць.- Харків, ХДПУ, 1995.- с.98-103.
 3. К проблеме экспериментального исследования способов решения задач старшими дошкольниками. Актуальні проблеми сучасної психології. Вікова та педагогічна психологія. Матеріали других міжнародних психологічних читань.- Харків, 1995.- с.96-98. (У співавторстві з Петренко Г.Г., авторських - 0,1).
 4. К проблеме формирования приемов решения познавательных задач старшими дошкольниками. Материалы научно-практической конференции 24-25 мая 1996г.- Краматорск, 1996.- с.19-22.
 5. О проблеме педагогического руководства в формировании мыслительной операции сравнения у старших дошкольников. Материалы научно-практической конференции 24-25 мая 1996г.- Краматорск, 1996.- с.47-49.
 6. Цікава лічба (Дидактичні ігри з математики). Дидактичні ігри з математики. Методичні вказівки для вихователів дошкільних закладів та студентів педагогічних факультетів.- Слов'янськ, 1996.- 52с. (У співавторстві з Ікуніною З.І., Зінченко В.М., авторських 17с.).
 7. Влияние обучающего алгоритма на формирование мыслительной операции сравнения у детей шестого и седьмого года. Вопросы совершенствования учебно-воспитательной работы в школе и вузе. Выпуск 2.- Славянск, 1996.- с.95-99.

8. К вопросу об экспериментальном исследовании способов решения задач старшими дошкольниками. Вопросы совершенствования учебно-воспитательной работы в школе и вузе. Выпуск 2.- Славянск, 1996.- с.100-102.
9. Формування інтелектуальної підготовки спеціаліста. Зб. наукових праць. Психолого-педагогічні аспекти професійної діяльності майбутнього фахівця.- Харків, 1996.- с.91-94 (У співавторстві з Петренко Г.Г., авторських - 0,1).

Dmeterko N.V. "Forming the ways of cognitive tasks solving within the pre-school grade".

The thesis for the Master's degree of Psychology, speciality 19.00.07., pedagogical and age psychology. Kharkov State Pedagogical University after G.S.Skovoroda.

Kharkov, 1996, (manuscript).

Scientific research on exposing of the ways improving successful cognitive tasks solving among the children of pre-school age.

Substantial research proves evidence:

Formed different ways make positive influence on the process of task solving and the development of children's mental activity.

Special assistance aids provide great influence on the process of cognitive tasks solving.

It is common knowledge that special traing affects positively on cognitive tasks solving among different categories of children.

Key words: mental process, mental operation, cognitive task, task, way of solving.

Дметерко Наталия Владимировна “Формирование приемов решения познавательных задач у старших дошкольников”.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07. - педагогическая и возрастная психология. Харьковский государственный педагогический университет им. Г.С.Сковороды. Харьков, 1996 (рукопись).

Защищается научная работа, в которой исследуются приемы, способствующие успешному решению познавательных задач у детей старшего дошкольного возраста.

Установлено, что сформированные разнообразные приемы оказывают положительное влияние на процесс решения задачи и на развитие мыслительных действий у детей.

На формирование приемов и на процесс решения познавательных задач у детей существенную роль играют определённые виды помощи.

Выявлено, что специальное обучение оказывает развивающий эффект при решении задач у разных детей.

Ключевые слова: мышление, мыслительные действия, задача, познавательная задача, прием решения.

Ключові слова: мислення, мислительні дії, задача, пізнавальна задача, прийом розв'язання.

Підписано до друку 04.11.96 р.
Формат 60x84 1/16. Тир. 100. Зам №2327
Слов'янська міська друкарня,
343222, м.Слов'янськ, вул.Леніна, 47

436984

AB. 36.182

AB 36.182